

birinin neredeyse aynıdır. Müellifin, eserini takdim ettiği Fâtih Sultan Mehmed döneminde Osmanlı sarayında gördüğü müzikîşinaslardan ve müzikî aletlerinden hiç bahsetmemesi onun benzeri müzikî konularında kendi zamanını yeteri kadar aydınlatmadığı kanaatini uyandırmaktadır. Bu da Süreyya Agayeva ve Eugenie Popescu Judetz gibi müzikologları Abdülaziz'in bu eseriyle babasının ününü pekiştirmeyi amaçladığı görüşüne sevk etmiştir (Judetz, s. 75-76).

Fâtih dönemi müzikî çalışmaları açısından taşıdığı önemden dolayı Hüseyin Sadeddin Arel'in bir makale ile incelediği *Ne-kâvetü'l-edvâr*'ın (MM, sy. 63-65 [1953], s. 69 vd.) ikisi Türkiye'de (Nuruosmaniye Ktp., nr. 3646; TSMK, III. Ahmed, nr. 3462), biri yurt dışında (Leningrad Üniversitesi Ktp., nr. 446) olmak üzere üç nüshası tesbit edilmiştir. Abdülaziz'in aynı zamanda üdi olan Mahmud Çelebi adındaki oğlu da Osmanlı sarayına alınmış ve müzikî nazariyatına dair *Ma-kâşidü'l-edvâr* adlı eserini II. Bayezid'e ithaf etmiştir. Onun bu eseriyle babasının ve dedesininkiler arasında büyük benzerlikler görülmektedir. *Ne-kâvetü'l-edvâr*'ın Hüseyin Sadeddin Arel tarafından Nuruosmaniye Kütüphanesi nüshasından 1920'de istinsah edilen 100 sayfalık bir nüshası İstanbul Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Merkezi Kütüphanesi'ndedir. Ayrıca Abdülaziz'in, Merâğî'nin eseri *Ma-kâşidü'l-el-hân'a* bir sayfalık hâşîye yazdığı Henry G. Farmer'in verdiği bilgiden öğrenilmektedir (IA, I, 84).

BİBLİYOGRAFYA :

Hâce Abdülaziz, *Ne-kâvetü'l-edvâr*, Nuruosmaniye Ktp., nr. 3646, vr. 1^b, 2^b, 24^b-25^b; *Mecmûa*, Nuruosmaniye Ktp., nr. 3652, vr. 87^b, 95^a, 96^b, 115^b; *Mecmûa*, Süleymaniye Ktp., Bağdatlı Vehbi, nr. 1002, vr. 130^a; Şemseddin Rûmî, *Mecmûa*, Paris Bibliothèque Nationale, Ancien Fonds, nr. 260, vr. 100^b, 238^a; Suphi Ezgi, *Nazarî-Amelî Türk Musikîsi*, İstanbul 1933, I, 262; Karatay, *Farsça Yazmalar*, s. 106; Nefîsî, *Târîh-i Nazm u Nesr*, II, 814; Münzevî, *Fihrist*, V, 3924-3925; Rauf Yekta, *Türk Musikîsi*, s. 50; Murat Bardakçı, *Maragalı Abdülkadir*, İstanbul 1986, s. 42-43; E. Popescu Judetz, *Türk Musikî Kültürünün Anlamları* (trc. Bülent Aksoy), İstanbul 1988, s. 75-76; M. Emîn Riyâhî, *Zebân u Edeb-i Fârsî der Kaalemrev-i Osmânî*, Tahran 1369 hş., s. 161; Nuri Özcan, "XV. ve XVI. Asırlarda Türk Dünyasında Musikî", *XV. ve XVI. Asırları Türk Asrı Yapan Değerler*, İstanbul 1997, s. 474; a.mlf., "Osmanlılarda Müsiki", *Osmanlı Ansiklopedisi*, İstanbul 1992, III, 223; a.mlf., "Abdülkadir-i Merâğî", *DİA*, I, 243-244; Hüseyin Sadettin Arel, "Fatih Devrinde Türk Musikîsi", *MM*, sy. 63-65 (1953), s. 69-75; M. Takî Dânişpejûh, "Şâd u Sî End Eşer-i Fârsî der Müsiki", *Hüner u Merdüm*, sy. 95, Tahran 1349 hş., s. 45; Recep Uslu, "Fatih Sultan Mehmed Zamanında Müsikişinaslar", *MM*, sy. 465 (1999), s. 25-26; a.mlf., "Abdülaziz Çelebi (Hâ-

ce)", *Yaşamları ve Yapıtlarıyla Osmanlılar Ansiklopedisi*, İstanbul 1999, I, 40; H. G. Farmer, "Abdülkadir", *IA*, I, 84; Öztuna, *BTMA*, I, 12-13; Euckhard Neubauer, "Musiki Hayatı: 15. ve 16. Yüzyıllar", *DBİst.A*, V, 523-524.



RECEP USLU

NEKKÂRİYYE

(النكارية)

Tâheret'teki Rüstemî imâmetini kabul etmedikleri için bu isimle anılan İbâziyye'nin ikinci büyük kolu (bk. İBÂZİYYE).

NEMÂ

(النماء)

Zekâta konu teşkil eden malların artıcı nitelikte olması veya bu nitelikte sayılması anlamında fıkıh terimi.

Sözlükte "artmak, çoğalmak, bereketli olmak" anlamına gelen *nemâ* kelimesi fıkıh terimi olarak zekâta tâbi malın artıcı nitelikte olması veya sayılmasını ifade eder; bu nitelikteki mala *nâmî* denir. Öte yandan satım, rehin, hibe, murâbaha gibi işlemlere yahut şü'fa veya miras hakkına konu olan ya da gasbedilmiş malda meydana gelen artışın hükmü incelenirken fıkıh kitaplarının değişik bölümlerinde *nemâ* kavramına sıkça rastlandığı gibi, kişinin sahip olduğu veya olmadığı bir malın üretim ya da artışı için yapabileceği girişim veya faaliyetin meşrû ve gayri meşrû biçimleriyle bunlara bağlanacak fikhî sonuçlar ele alınırken aynı kökten türetilen *innmâ* kelimesi kullanılır.

Hz. Peygamber'in kavli ve ameli sünnetiyle Hulefâ-yi Râşidîn'in uygulamalarını dikkate alan fakihler bu devirlerde zekâta tâbi tutulan malların *nâmî* olduğunu tesbit etmişler, dolayısıyla *nemâyî* zekâtın mala ilişkin vücûb şartı olarak kabul etmişlerdir. Fıkıhta *nemâ* hakikî ve takdirî (hükmi) olmak üzere iki kısımda incelenir. Hakikî *nemâ* maldaki gerçek anlamda artışı belirtir; bu kısımda ele alınan *nâmî* malları ticaret malları, toprak ürünleri, hayvanlar, define ve madenler şeklinde dört grupta toplamak mümkündür. Takdirî *nemâ* ise bir malın potansiyel olarak artma, arttırılma ve çoğalma özelliğine sahip bulunması sebebiyle fiilen artış gerçekleşme-se bile artıcı nitelikte sayılması demektir. Altın, gümüş ve para bu grupta yer alır.

Ticaretin kâr amacıyla yapıldığı dikkate alınarak ticarî emtia hakikaten *nâmî* mal-

lar grubunda mütalaa edilmiştir. Nitekim Hz. Ömer deri ticareti yapan Hammâs'ın, zekât ödemeyi gerektirecek malı bulunmadığını söylemesi üzerine derileri göstererek onların parasal değerini belirleyip zekâtını ödemesi gerektiğini hatırlatmıştır (Ebû Ubeyd Kâsım b. Sellâm, s. 581). Toprak ürünleri de tarım yoluyla elde edilen ve mal varlığında gerçek artış sağlayan bir gelir sayılmıştır. Bakara sûresinin 267. âyetinde bunların zekâta tâbi olduğuna işaret edildiği gibi hâkim kanaate göre, "Hasat günü hakkını verin" ifadesinde geçen (el-En'âm 6/141) "hak"tan maksat zekâttır; toprak ürünlerinin zekâtına ilişkin nisap ve nisbetleri gösteren hadisler de bu görüşü desteklemektedir (Buhârî, "Zekât", 55; ayrıca bk. ÖŞÜR). Hakikaten *nâmî* olan diğer bir mal grubu zekâta tâbi hayvanlardır. Hz. Peygamber deve, sığır ve koyun cinsi hayvanlardan zekât tahsil etmiş (Buhârî, "Zekât", 42), fakihler keçiyi koyuna ve mandayı sığıra kıyas ederek bunların da zekâta tâbi olacağı hususunda ittifak etmiştir. Fukahanın çoğunluğuna göre bu hayvanların zekâta tâbi olması yılın çoğunu otlaklarda otlayarak geçirme şartına bağlıdır; dolayısıyla yemle beslenen hayvanlarla ziraat, nakliye vb. işlerde kullanılan hayvanlar bu kapsamda değildir. Madenler de istihsal edildikçe sahibi veya işletmecinin mal varlığına artı değer olarak katıldığından hakikaten *nâmî* mallardandır. Maden, define, hazine gibi eşyayı ifade eden "rikâz"dan 1/5 nisbetinde vergi ödeneceğini belirten hadise dayanarak (a.g.e., s. 467) Hulefâ-yi Râşidîn döneminde ve sonraki devirlerde yapılan tahsilâtın zekâtın harcama kalemine mi yoksa fey'in-kine mi konulacağı tartışılmıştır.

Mübadele aracı olması yanında çalıştırılınca gelir getiren ve saklandığında tasarruf aracı vazifesi gören altın, gümüş ve para takdiren *nâmî* sayılmış, zekâta tâbi kılınarak sahiplerinin bunları yatırıma sevk etmesi hedeflenmiştir. Hz. Peygamber, ister nakit ister külçe olsun piyasada çokça bulunan gümüşün nisab ve nisbetini belirlemiş (Buhârî, "Zekât", 32-38), Hz. Ömer ve Hz. Ali ondan öğrendikleri şekilde altının her 20 dinarından 1/2 dinar zekât almış (a.g.e., s. 577), mezhep imamları da gümüşün nisabının 200 dirhem, altın nisabının 20 miskal ve her ikisinin % 2,5 nisbetinde zekâta tâbi mal olduğu hususunda görüş birliğine varmışlardır. O devirde henüz kâğıt para kullanılmadığı için mezhep imamlarının fetvalarında bu tür paranın zekâtıyla ilgili açık bir hükme rastlanma-

ması tabiidir. Altını temsilen ödemelerde altın yerine kullanılan banknotun tedavülde bulunduğu dönemlerde yaşayan fakihler bu paraları karşılığı hemen ödenebilen borç senedi olarak değerlendirmiştir. Kâğıt para giderek altına bağlı olmaktan çıkarılıp müstakil mübadele aracı haline geldiği ve fikhî açıdan para olarak kabul edilen altın ve gümüşün mübadele aracı, bedel, stok vb. fonksiyonlarını yerine getirdiği için günümüz İslâm âlimleri, madenî ve kâğıt paraların da altın ve gümüş gibi zekâta tâbi olduğu hususunda ittifak etmiştir (ayrıca bk. **PARA; ZEKÂT**).

İbn Hazm ve Şevkânî gibi fakihler zekâtı Hz. Peygamber'in isimlerini saydığı mallara hasrederken (Buhârî, "Zekât", 34-39; *el-Muḥallâ*, V, 209) bu sekiz sınıf malın (altın, gümüş, buğday, arpa, hurma, deve, sığır, koyun) nemâ özelliği taşıma noktasında birleştiğini dikkate alan fukaha çoğunluğu, zekât mevzuu sayılacak malların anılanlarla sınırlı tutulmaması gerektiği hususunda fikir birliğine varmıştır. Öte yandan temel ihtiyaçlar için gerekli olan mallar Hanefîler tarafından "havâic-i asliyye" terimi çerçevesinde özel biçimde ele alınarak, fakihlerin çoğunluğunca ise daha çok nemâ vasfı taşımasıyla irtibatlandırılarak zekâta tâbi tutulmayan mallar arasında mütalaa edilmiştir. Buna göre binek hayvanları, özel otomobiller, oturlan evler ve ev eşyaları, sanatkâr aletleri vb. zekâta tâbi olmadığı gibi bu vasfını geçici veya devamlı kaybeden mallar da zekâttan muaf olur. Yine çalınan, gasbedilen, kaybolup ulaşılamayan mallarla ödemesinden ümit kesilen alacaklar nâmî olsa da ele geçmedikçe zekâta konu olmaz (Kâsânî'nin İmam Mâlik'in zekâtın farz olması için nemâyı şart koşmadığı yönündeki ifadesinin eleştirisi için bk. M. Abdülgaffâr eş-Şerîf, XV/41 [1421/2000], s. 203-204; ayrıca bk. **HAVÂİC-I ASLIYYE**).

Zekâtın kelime mânasıyla (artma, çoğalma, bereket) zekâta tâbi mallarda aranan nemâ vasfı arasında sıkı bir bağ bulunduğu dikkat çeken Kâsânî bir yandan zekâtın yatırma teşvik özelliğiyle servetin artmasını sağladığını, öte yandan yukarıda açıklanan yollarla nemâlanan mallardan zekât verilerek fakirlerin ihtiyaçlarının giderildiğini, böylece fakir ve zengin arasında maddî ve mânevî bakımdan yakınlığın oluştuğunu belirtir. Malî bir ibadet olması yönüyle zekâta asıl amacın Allah'a kulluk edip O'na yakınlık sağlanması olmakla birlikte beşerî ilişkiler açısından bu ibadetle dince zengin sayılan kişilerin mallarından fakirlere gelir aktarım onla-

rın ihtiyaçlarının giderilmesi hedeflendiğinden aynı fakih bu amacın gerçekleşmesi için artma niteliği taşımayan mallardan zekât alınmadığını, bu ölçünün esas kabul edilmemesi halinde zekâtın zenginleri fakirleştirme gibi bir sonuç ortaya çıkarabileceğini hatırlatır (*Bedâ'î*, II, 11; klasik fakihlerin nemâ anlayışına bazı çağdaş araştırmacılar tarafından yöneltilen eleştirisi ve bunun tenkidi için bk. Mahmûd Ebû's-Suûd, s. 67-71; M. Abdülgaffâr eş-Şerîf, XV/41 [1421/2000], s. 207-209; ayrıca bk. **ZEKÂT**).

BİBLİYOGRAFYA :

Lisânü'l-ʿArab, "nmv" md.; Buhârî, "Zekât", 21, 32-39, 42, 44, 55; *Müsned*, I, 183, 184; Yahyâ b. Âdem, *Kitâbü'l-Harâc* (nşr. Ahmed M. Şâkir), Kahire 1384/1964, s. 121-127; Ebû Ubeyd Kâsım b. Sellâm, *Kitâbü'l-Emvâl* (nşr. M. Halil Herrâs), Kahire 1969, s. 467, 577, 581; Cessâs, *Ahkâmü'l-ʿKurʿân*, I, 235, 453; İbn Hazm, *el-Muḥallâ*, V, 209; Serahsî, *el-Mebsûṭ*, Beyrut 1978, II, 11; Kâsânî, *Bedâ'î*, II, 11; İbn Rüşd, *Bidâyetü'l-müctehid*, I, 72, 273; Şevkânî, *Neylû'l-evtâr*, Kahire, ts., IV, 144, 145-150; Yûsuf el-Kardâvî, *Fıkhü'z-zekât*, Beyrut 1393/1973, I, 139-149; Bilmen, *Kamus*², IV, 76; Mahmûd Ebû's-Suûd, *Fıkhü'z-zekât el-muʿâşıra*, Küveyt 1992, s. 67-71; Mehmet Erkal, *Zekat: Bilgi ve Uygulama*, İstanbul 2004, s. 75-77; M. Abdülgaffâr eş-Şerîf, "en-Nemâ ve eşerühü fi'z-zekât", *Mecelletü'ş-şerîʿa ve'd-dirâsâtü'l-İslâmiyye*, XV/41, Küveyt 1421/2000, s. 181-245; "İnmâ", *Mu.F.*, VII, 63-70; "Nemâ", a.e., XLI, 369-372.  MEHMET ERKAL

NEMERÎ

(النمرى)

Ebû'l-Fazl (Ebû'l-Kâsım) Mansûr b. Seleme b. ez-Zibrikân (ez-Zibrikân b. Seleme) b. Şerik en-Nemerî (ö. 190/805 [?])

Arap şairi.

130 (747) yılı civarında Fırat'ın el-Cezîre bölgesindeki Re'sûl'ayn'da doğdu. Mansûr en-Nemerî olarak da tanınan şair Rebîa b. Nizâr'ın kolu Nemir b. Kâsîr kabilesine mensuptur. Çocukluğunu ve gençlik yıllarının önemli bir kısmını burada geçirdi. Muallaka şairlerinden Amr b. Külsûm'un soyundan gelen, dönemin meşhur şair ve kâtiplerinden Külsûm b. Amr el-Attâbî ile de burada tanıştı. Şiirde onun öğrencisi, şiirlerinin râvisi ve yakın dostu oldu. Attâbî, Vezir Fazl b. Yahyâ el-Bermekî vasıtasıyla Nemerî'nin el-Cezîre'den Bağdat'a getirtilip Hârûnürreşid'e takdim edilmesini sağladı. Bu sayede Nemerî, sunduğu methiyelerle Hârûnürreşid'in teveccühünü kazanıp saray şairleri arasında yer aldı. Onun halife ile tanışması hakkında başka rivayetler de vardır (*Şiʿru Mansûr en-Ne-*

merî, s. 100, 113-114; Ebû'l-Ferec el-İsfahânî, XIII, 97-108). Nemerî kasidelerinde hilâfetin Abbâsiler'in hakkı olduğunu söyledi ve Abbas b. Abdülmuttalib'in annesi Nüteyle'nin (Nüseyle) Nemir b. Kâsîr kabilesine mensup bulunduğunu ifade ederek akrabalık bağlarını dile getirdi, böylece halifenin dikkatini çekmeyi başardı. Ancak servet, itibar ve şöretini borçlu olduğu hocası Attâbî ile Nemerî arasında zamanla rekabet baş gösterdi. İki şair birbirini hicvettiyse de bir süre sonra vezir ve kumandan Tâhir b. Hüseyin'in araya girmesiyle barıştı. Nemerî'nin sarayda ve devlet ricâlinin evlerinde düzenlenen edebiyat meclislerinde tanıştığı diğer şairler arasında Mervân b. Ebû Hafsa, Selm el-Hâsîr, Müslim b. Velîd, Hureymî ve Mansûr b. Bâce (Bücre) sayılabilir.

Nemerî başta Abbâsî tahtının vârisi Me'mûn olmak üzere Bermekîler, özellikle de Fazl b. Yahyâ ile kardeşi Ca'fer, ayrıca Tâhir b. Hüseyin, Bermekîler'in düşmanı olup onlardan sonra Hârûnürreşid'in veziri olan Fazl b. Rebî' ve Azerbaycan Valisi Yezîd b. Mezyed gibi devlet adamlarına methiye ve mersiyeler yazdı. Bu arada Şii temayüllerinin farkedilmesiyle hapse atıldıysa da Fazl b. Rebî'in aracılığı ile hapisten kurtuldu. Henüz vâliht olan Me'mûn'un malikânesinde düzenlenen edebiyat meclislerinde birçok şairle tanıştı. Daha sonra -bir rivayete göre rakibi ve hasmı haline gelen Attâbî tarafından- Abbâsî aleyhtar, Hz. Ali ve Ehl-i beyt taraftarı şiirleri ortaya çıkarılınca Hârûnürreşid'in emriyle ölüme mahkûm edildi. Ölüm fermanının gereğini yapmakla görevlendirilen Zeydî Ebû İsmâ, Nemerî'nin bulunduğu Rakka'ya veya Re'sûl'ayn'a gittiğinde onu ölmüş buldu.

Nemerî önceleri Hâricî iken İmâmiyye âlimi Hişâm b. Hakem'in etkisiyle Şiîliğe meyletmiştir. Özellikle Hârûnürreşid'e yazdığı methiyelerde takıyye gereği onu övmüş ve Hz. Ali ile Ehl-i beyt'e hücum etmiştir. Ancak Câhiz, birçok övgüsünde (krş. *Şiʿru Mansûr en-Nemerî*, s. 98, 112, 138) Reşid yerine Hârûn adını özellikle tercih ettiğini, bununla, "Yâ Ali! Bana nisbetle sen Mûsâ'ya nisbetle Hârûn gibisin" meâlindeki hadise (Buhârî, "Fezâ'ilü aşâbî'n-nebî", 9; Tirmizî, "Menâkıb", 20) telmihle Hz. Ali'yi kastettiğini ifade etmiştir (Şerîf el-Murtazâ, II, 276).

İnsanların zaaf ve arzularını iyi keşfeden Nemerî, övdüklerinin psikolojisine uygun düşen methiyeleriyle muhdes şairlerin ileri gelenlerinden sayılmıştır. Hârûnürreşid için yazdığı şiirlerde, kendisi gibi takıyye yapan ve şiirlerini ayıklamaya